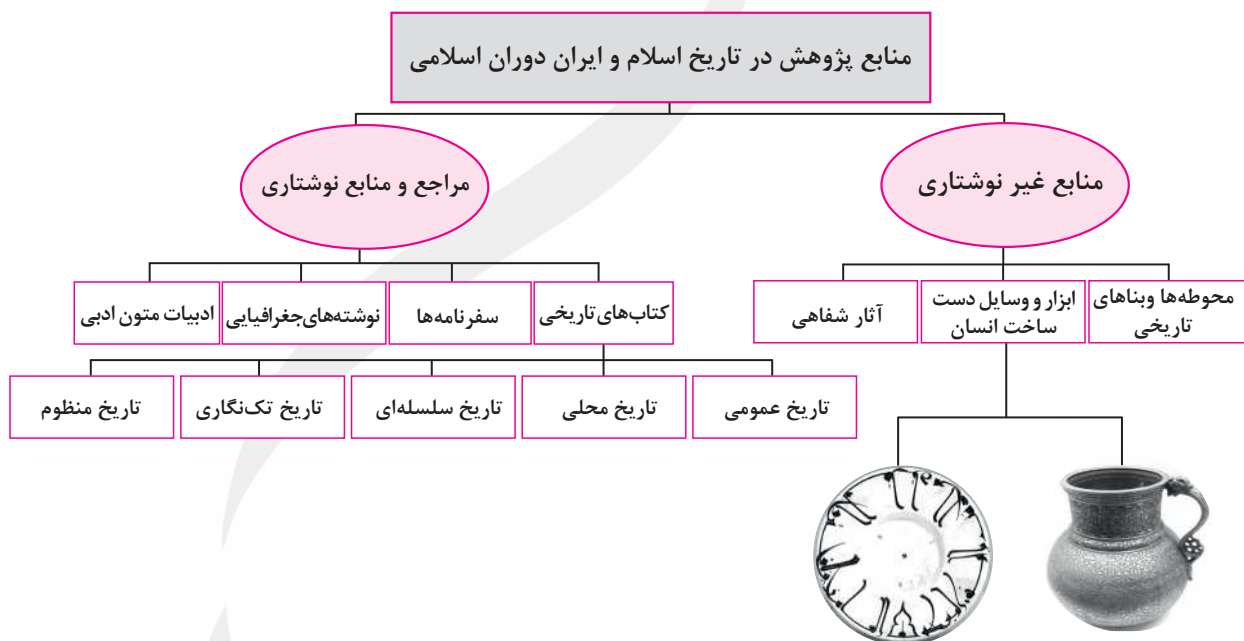

فصل اول : تاریخ شناسی

درس یکم : منابع پژوهش در تاریخ اسلام و ایران دوران اسلامی

الف) منابع غیر نوشتاری

۱- مَحَوِّطَه‌ها و بناهای تاریخی : مکان‌های تاریخی مثل غار حَرَا، کوه اُحد و یا دشت چالدران به عنوان بستر وقوع یک رویداد تاریخی، آثار و بناهای تاریخی مانند میدان نقش جهان، مسجد گوهرشاد و آثار ساختمانی و معماری نظیر کاخ‌ها، کاروانسراها، مساجد و قلعه‌ها.

نکته : این آثار به فهم عمیق‌تر و بازسازی دقیق‌تر گذشته‌ها به مورخان کمک می‌کند.

۲- ابزارها و وسایل دست ساخت انسانی : انواع پوشاک - جواهرات - ظروف - حمل و نقل - اشیاء هنری مانند مجسمه‌ها، تابلوهای نقاشی، جنگ افزارها، وسایل خانگی و ...

نکته : این نوع ابزارها گواه روشنی بر نوع فرهنگ، تفکر، عقاید و آداب و رسوم پیشینیان هستند.

۳- آثار شفاهی : ادبیات عامیانه اعم از داستان‌های تاریخی، قهرمانی، اخلاقی، تخیلی، گونه‌های مختلف متل‌ها، لطیفه‌ها و انواع شعر، نظیر دو بیتی، تصنیف، ترانه و لالایی.

نکته : آثار شفاهی کمک زیادی به شناخت فرهنگ آداب و رسوم و سنت‌های اجتماعی و طبقات مختلف مردم در دوره‌های مختلف می‌کند.

ب) مراجع و منابع نوشتاری

۱- کتاب‌های تاریخی : از مهم‌ترین منابع تاریخی مورخان که توسط آنان در دوره‌های مختلف نوشته شده است.

از قرن چہارم تا اواخر عصر قاجاریہ
موضوع: شرح و توضیح زندگی حضرت آدم و پیامبران ، روایت تاریخ اساطیر از کیومرث تا دورہ ساسانیان
 ضبط و ثبت رویدادہای تاریخ اسلام
مثال: تاریخ طبری (محمد جریر طبری) ، تاریخ بلعمی (ابوعلی بلعمی) ، جامع التواریخ (خواجه رشید الدین فضل اللہ ہمدانی) ، روضۃ الصفا فی سیرہ الانبیاء و الملوک و الخلفاء (محمد بن خاوند شاہ)

(الف) تاریخ عمومی :

موضوع: اطلاعات سیاسی ، فرهنگی ، اقتصادی ، نظامی و جغرافیایی شہرہا و مناطق ایران
انگیزہ اصلی مورخان: ثبت و ضبط افتخارات محلی و منطقہ‌ای و ماندگار کردن مفاخر و شخصیت‌های محلی
مثال: تاریخ سیستان (مولف ناشناختہ) ، تاریخ رویان (اولیاء اللہ آملی) ، کتاب فارسنامہ (ابن بلخی) در تاریخ و جغرافیای فارس

(ب) تاریخ محلی :

(ج) تاریخ سلسلہ‌ای : **موضوع:** تشویق حکومت‌های بزرگ و کوچک برای ثبت و ضبط رویدادہای دوران خود

دورہ تیموریان
موضوع: توصیف و ثبت و ضبط تاریخ زندگی سلطان بہ صورت متمرکز و ویژه
مثال: فتوحات شاہی (امینی ہروی دربارہ شاہ اسماعیل) ، عجائب المقدر فی نوائب تیمور ، زندگی شگفت آور تیمور (ابن عربشاہ دربارہ تیمور)

(د) تک نگاری :

دورہ مغولی
موضوع: بہ نظم درآوردن رویدادہای تاریخی و تحریر و تألیف آن بہ صورت متون منظوم و بہ صورت شعر
مثال: ظفرنامہ (حمداللہ مستوفی) ، شاہ اسماعیل نامہ (قاسمی حسینی گنابادی) دربارہ فتوحات مؤسس سلسلہ صفوی شاہ اسماعیل ، شاہنامہ فردوسی (ابوالقاسم فردوسی)

(ہ) تاریخ منظوم :

موضوع: ارائه اطلاعات با ارزش از تاریخ اجتماعی و فرهنگی و جغرافیایی تاریخی سرزمین‌های مختلف از جملہ ایران توسط جهانگردان ، ارائه اطلاعات مفیدی از زندگی اجتماعی مردم ایران
مثال: ناصر خسرو (قرن پنجم ہجری) ، ابن بطوطہ (قرن ہشتم ہجری) ، شاردن و پیترو دلاوالہ (عصر صفویہ)

۲- سفرنامہ‌ها

موضوع: بررسی و مطالعہ محیط جغرافیایی ، رویدادہا در پژوهش‌های تاریخی ، ارائه اطلاعات دربارہ آداب ، رسوم ، فرہنگ ، نوع معیشت ، آب و ہوا ، وضعیت نظامی ، برج‌ها ، راہ‌ها و ...
مثال: المسالک و الممالک (ابن خردادبہ) ، صورۃ الارض (ابن حوقل قرن چہارم) ، حدود العالم من المشرق الی المغرب (ناشناس) ، احسن التقایم فی معرفہ الاقالیم (مقدسی) ، معجم البلدان (یاقوت حموی)

۳- نوشته‌های جغرافیایی

۵

الف) از دو بسته A و B فقط به سؤالات یک بسته پاسخ دهید :

بسته A

- ۱- ویژگی‌های تاریخ نگاری ترکیبی چیست ؟
- ۲- مورخان اسلامی و ایرانی در ارائه داده‌های تاریخی و گزارش‌های خود، از چه روش‌هایی برای دسته‌بندی تاریخ استفاده می‌کنند ؟
- ۳- انگیزه‌های اصلی مورخان تاریخ‌های محلی چیست و کدام نوع تاریخ‌نویسی با تاریخ‌نویسی محلی پیوستگی یافت ؟
- ۴- کدام رویداد، زمینه مساعدی را برای نشر اسلام در بین قبیله‌های حجاز در دوران حکومت پیامبر (ص) فراهم آورد ؟
- ۵- مفاهیم زیر را تعریف کنید :
الف) حنفا   ب) جاهلیت

۵

بسته B

- ۶- جنگ‌های رده در زمان کدام خلیفه صورت گرفت و نتیجه این جنگ چه بود ؟
- ۷- موالی به چه کسانی گفته می‌شد و از کدام حقوق محروم بودند ؟
- ۸- کدام آثار در دوران خلافت عباسی پیشرفت فوق‌العاده‌ای کرد ؟ چه عاملی در ایجاد تحول فکری در دوران خلافت عباسی تأثیرگذار بوده است ؟
- ۹- پیروی اعراب مسلمان در کدام جنگ سرنوشت حکومت ساسانی را قطعی کرد و فاتحان این پیروزی را چه نامیدند ؟
- ۱۰- چه مسائلی اوضاع حکومت فاطمیان را بدتر کرد و حکومت آنان را چه کسی ساقط کرد ؟

۱

ب) گزینه درست را انتخاب کنید :

- ۱۱- رابطه کدام سلسله ایرانی با خلافت عباسی فراز و نشیب زیادی داشت :
الف) علویان   ب) صفاریان   پ) طاهریان   ت) سامانیان
- ۱۲- هم زمان با ضعف سامانیان در غزنه چه کسی به خلافت رسید :
الف) آلب ارسلان   ب) سبکتگین   پ) الپتگین   ت) محمود
- ۱۳- شهرهای کدام سرزمین در عصر رنسانس سرآمد شهرهای اروپایی در تجارت و بانکداری و صنعت بود :
الف) ایتالیا   ب) اسپانیا   پ) فرانسه   ت) انگلیس
- ۱۴- مونالیزا اثر کیست :
الف) میکل آنژ   ب) داوینچی   پ) رافائل   ت) ژاندارک

۱

ب) جاهای خالی را با کلمات مناسب پر کنید :

- ۱۵- عمده‌ترین شکل مالکیت زمین در ایران دولتی یا ..... بود که از دوران باستان در ایران رواج داشت.
- ۱۶- موج اول حمله مغول به ایران با فرمان ..... انجام گرفت.
- ۱۷- با تلاش‌های ..... وزیر کاردان ایلخانی، اصلاحات گسترده‌ای در عرصه‌های مختلف انجام گرفت.
- ۱۸- پس از هجوم مغول به ایران اهل ..... ، شیعیان و صوفیان رقابت را به یکدلی و اتحاد برای مسلمان شدن تبدیل کردند.

۱

ت) در عبارات زیر موارد درست یا نادرست را مشخص کنید :

- ۱۹- شیخ صفی‌الدین اردبیلی شاگرد و مرید شیخ زاهد گیلانی بود.
- ۲۰- مهم‌ترین اقدام شاه تهماسب رسمی کردن مذهب شیعه بود.
- ۲۱- از شاعران شاخص عصر صفوی وحشی بافقی ، محتشم کاشانی ، صائب تبریزی را می‌توان نام برد.
- ۲۲- پس از افول قدرت فتودال‌ها، اسقف‌ها و پاپ به سبب آشفتگی اوضاع مدعی حقوق سیاسی و قدرت دنیوی شدند.

ت) مفاهیم زیر را تعریف کنید :

۲۳- بورژوا

۲۴- پروتست

۱

۱

۲۵- گزینه درست را از جدول سمت چپ انتخاب و در پاسخنامه بنویسید : (یک مورد اضافی است.)

ستون چپ	ستون راست
۱- دکارت	الف) مخترع تلسکوپ
۲- هاروی	ب) نظریه چرخش زمین به دور خورشید
۳- کوپرنیک	پ) مخترع ماشین چاپ
۴- گوتنبرگ	ت) بنیانگذار سبک تحقیق در ریاضی
۵- گالیله	ث) کاشف چگونگی گردش خون
۶- فرانسیس بیکن	

ث) به سوالات پاسخ دهید :

۲۶- گنبد علویان در کدام شهر قرار دارد و مربوط به چه دوره‌ی است :

۲۷- چرا در دوره سلجوقیان شهر بیرونی بیش از ادوار پیشین گسترش یافت ؟

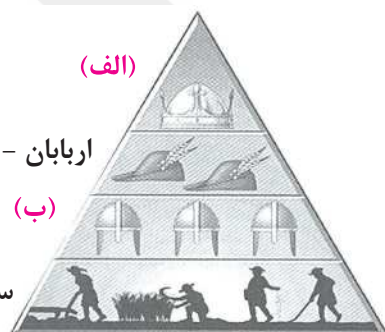
۲۸- ایلخان یعنی چه و حکومت ایلخانی به چه نوع حکومتی گفته می‌شد ؟

۲۹- در عصر صفوی چه عواملی موجب رونق و شکوفایی فرهنگ ، هنر و ادب فارسی در هندوستان شد ؟

۳۰- دادوستد در دوره صفوی چگونه صورت می‌گرفت ؟

۳۱- مهم‌ترین کاربردهای میدان نقش جهان چه بود ؟

۳۲- در تصویر زیر سلسله مراتبها جامعه فتوئدالی را کامل کنید

اربابان - زمین‌داران بزرگ

(ب)

سرفها

۳۳- مهم‌ترین زمینه‌ها و عوامل ظهور رنسانس را نام ببرید . (۲ مورد)

۳۴- تفکر اومانیستی بیش از هر جای دیگر در چه قلمروهایی انعکاس یافت و در کدام سرزمین نهضتی در این زمینه شکل گرفت ؟

۳۵- پیامدهای اجتماعی ، فرهنگی تهاجم ژرمن‌ها به امپراتوری روم غربی را نام ببرید. (۲ مورد)

- ۱- مورخ به جای ذکر همه روایات، یک گزارش واحد از آن‌ها تنظیم می‌کند، بنابراین ناچار به گزینش و انتخاب است و امکان دارد برخی از جنبه‌های خبر از چشم او دور بماند.
- ۲- روش سالشماری - روش موضوع محوری
- ۳- ثبت و ضبط رویدادهای تاریخی - بیان ویژگی‌های جغرافیایی و اقتصادی و نگارش زندگی‌نامه مفاخر و مشاهیر محلی و سلسله‌ای
- ۴- ناکامی قریش در جنگ خندق و کاهش فعالیت‌های نظام آنان علیه اسلام
- ۵- الف) پیروان حضرت ابراهیم (ع)   ب) نادانی ، فقدان علم و معرفت

- ۶- زمان ابوبکر . این جنگ در زمان ابوبکر با مدعیان دروغین پیامبران ، مرتدین و کسانی که زکات پرداخت نمی‌کردند صورت گرفت . وی شورش‌ها و نافرمانی‌ها را فرو نشاند و حاکمیت مدینه را دوباره بر شبه جزیره عربستان برقرار کرد.
- ۷- منظور از موالی، مسلمانان غیر عرب هستند. آن‌ها از حقوق سیاسی ، اجتماعی ، اقتصادی مانند فرماندهی سپاه یا قضاوت محروم بودند .
- ۸- معماری ، شهرسازی و هنر اسلامی . تعالیم اسلامی و مجموعه‌ای از امکانات و حمایت‌های مادی و معنوی دوران نخست خلافت عباسی در ایجاد تحول تأثیرگذار بودند.
- ۹- جنگ نهاوند - فتح الفتوح
- ۱۰- حملات پیاپی سلجوقیان به قلمرو فاطمی و شروع جنگ‌های صلیبی . صلاح‌الدین ایوبی این حکومت را ساقط کرد.

۱۱- (ب) صفاریان   ۱۲- (ت) محمود   ۱۳- (الف) ایتالیا   ۱۴- (ب) داوینچی

۱۵- دیوانی   ۱۶- چنگیزخان   ۱۷- رشیدالدین فضل‌الله همدانی   ۱۸- تسنن

۱۹- درست   ۲۰- نادرست   ۲۱- درست   ۲۲- نادرست

۲۳- شهرنشینان ثروتمند دوران رنسانس   ۲۴- اعتراض

۲۵- (الف) ۵   (ب) ۳   (پ) ۴   (ت) ۱
 (ث) ۲

- ۲۶- همدان - سلجوقی
- ۲۷- به دلیل رشد تجارت و افزایش جمعیت شهرها .
- ۲۸- به معنی خان تابع - به حکومتی گفته می‌شد که پس از تسلط مغولان بر ایران به دست هولاکوخان نوه چنگیزخان تشکیل شد.
- ۲۹- مهاجرت گسترده شاعران ، نویسندگان ، دانشمندان ، معماران و هنرمندان ایرانی
- ۳۰- استفاده از سکه‌های گوناگون با توجه به ارزش آن‌ها که عبارت بودند از عباسی ، محمودی ، شاهی ، بیستی و ...
- ۳۱- برگزاری جشن‌ها - مسابقات چوگان بازی و تیراندازی - اجرای نمایش و آتش‌بازی
- ۳۲- الف) پادشاه   ب) شوالیه‌ها (زمین‌داران کوچک)
- ۳۳- رشد شهرنشینی و تجارت - گسترش روابط فرهنگی با جهان اسلام - پیشینه فرهنگی و تاریخی
- ۳۴- بیش از هر جای دیگر در قلمروی ادبیات - هنر ، معماری و تعلیم و تربیت انعکاس یافت . این تفکر در ایتالیا شکل گرفت.
- ۳۵- افول شهرنشینی - رکود تجارت - گسترش زندگی روستائینی